

Yard.Doç.Dr. BAŐAK BAYSAL

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakóltesi

Medeni Hukuk Anabilim Dalı

Öğretim Üyesi

SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI

İÇİNDEKİLER

DANIŞMANIN ÖNSÖZÜ	vii
YAZARIN ÖNSÖZÜ	ix
İÇİNDEKİLER	xvii
KISALTMALAR CETVELİ	xxv
GİRİŞ.....	1

Birinci Bölüm

KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI İLE İLGİLİ TEORİLER VE YASAL DÜZENLEMELER İŞİĞİNDA TÜRK HUKUKUNDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ HUKUKİ TEMELİ

I. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİ VE SÖZLEŞMENİN DEĞİŞEN KOŞULLARA UYARLANMASI	5
A. GENEL OLARAK.....	5
B. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİNİN KLASİK KÖKENLERİ	6
C. SÖZLEŞMEYE BAĞLILIK İLKESİNİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	10
D. SÖZLEŞMELERİN UYARLANMASININ AMACI.....	14

II. YABANCI HUKUKLARDA GELİŞTİRİLEN TEORİLER VE BU TEORİLERDE SÖZLEŞMELERİN UYARLANMASININ HUKUKİ TEMELİ	16
A. GENEL OLARAK.....	16
B. CLAUSULA REBUS SIC STANTIBUS TEORİSİ	17
C. ALMAN HUKUKU: İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ TEORİSİ.....	22
1. İşlem Temelinin Çökmesi Teorisinin Tarihsel Gelişimi	22
2. İşlem Temelinin Çökmesi Teorisinin Hukuki Temeline İlişkin Görüşler	26
3. Alman Borçlar Hukuku Reformunda İşlem Temelinin Çökmesi	28
4. Alman Hukukunda İşlem Temeli Kavramı	33
D. FRANSIZ HUKUKU: EMPREVİZYON TEORİSİ.....	38
1. Emprevizyon Teorisinin Tarihsel Gelişimi ve Hukuki Temeli	38
2. Fransız Hukukunda Emprevizyon Teorisinde Yeni Açılımlar	45
E. İNGİLİZ HUKUKU: <i>FRUSTRATION</i> TEORİSİ	50
F. İSVİÇRE HUKUKU	55
1. Genel Olarak	55
2. İsviçre Hukukunda Sözleşmenin Uyarlanması Hukuki Temeli	57
a. Genel Olarak	57
b. Sözleşme Boşluğu Görüşü	58
c. İsviçre Medeni Kanunu'nun İkinci Maddesine Dayanan Görüşler	61
d. Başkaca Görüşler	63
e. İsviçre Hukukunda İşlem Temelinin Çökmesi Teorisinin Yeri	64
III. ULUSALÜSTÜ HUKUKTA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI.....	66
A. GENEL OLARAK	66
B. UNIDROIT İLKELEERİNDE (PICC) VE AVRUPA SÖZLEŞME HUKUKU İLKELEERİNDE (PECL) SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI	67
C. ULUSLARARASI SATIM SÖZLEŞMELERİNE İLİŞKİN BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ANTLAŞMASI'NDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI	71

IV. TÜRK HUKUKU	74
A. SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ TÜRK HUKUKUNDAKİ GELİŞİMİ.....	74
B. TÜRK HUKUKUNDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASININ HUKUKİ TEMELİ.....	77
1. Genel Olarak	77
2. Türk Medeni Kanunu'nun İkinci Maddesine Dayanan Görüşler	79
3. Sözleşme Boşluğu Görüşü	81
4. Kanun Boşluğu ve Hukuki Kıyas Görüşleri	84
5. Türk Borçlar Kanunu Tasarısı m. 137: Aşırı İfa Güçlüğü	86
C. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA GELİŞTİRİLEN TEORİLERİN TÜRK HUKUKUNDAKİ YERİ	88
D. ARA SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	89

İkinci Bölüm
İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ TEORİSİNİN
UYGULAMA ALANI VE YAKIN KAVRAMLARLA
İLİŞKİSİ

I. İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİNİN UYGULAMA ALANI	97
A. GENEL OLARAK.....	97
B. TEK TARAFLI HUKUKİ İŞLEMLERİN UYARLANMASI	98
C. İKİ VEYA DAHA ÇOK TARAFLI HUKUKİ İŞLEMLERİN UYARLANMASI	100
1. Genel Olarak	100
2. Borçlar Hukuku Sözleşmeleri Dışında Kalan Sözleşmelerin Uyarlanması	101
a. Genel Olarak	101
b. Aile Hukukuna İlişkin İşlemlerin Uyarlanması	101
c. Aynı Sözleşmelerin Uyarlanması	104
d. Miras Sözleşmesinin Uyarlanması	105
3. Borçlar Hukuku Sözleşmelerinin Uyarlanması	106
a. Genel Olarak	106
b. Tek Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerin ve İki Tarafa Borç Yükleyen Sözleşmelerin Uyarlanması	107

c. Ani Edimli Sözleşmelerin ve Sürekli Edimli Sözleşmelerin Uyarlanması.....	108
d. İfa Edilmiş Sözleşmelerin Uyarlanması	111
II. İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİNİN YAKIN KAVRAMLARLA İLİŞKİSİ	115
A. GENEL OLARAK.....	115
B. SÖZLEŞMENİN YORUMU, TAMAMLANMASI VE UYARLANMASI ARASINDAKİ İLİŞKİ	116
C. BORÇLUNUN SORUMLULUKTAN KURTULDUĞU SONRAKİ İMKANSIZLIK İLE İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	119
D. TEMEL HATASI OLUŞTURAN SAİKTE ESASLI YANILMA VE İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	126
E. AYIP HÜKÜMLERİ İLE İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	135
F. GABİN VE İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	136
G. HAKSIZ ZENGİNLEŞME VE İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ ARASINDAKİ İLİŞKİ	139
H. DEĞERLENDİRME.....	140

Üçüncü Bölüm
İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMÜŞ SAYILMASI İÇİN
ARANAN GEREKLER

I. GENEL OLARAK	143
II. DURUM DEĞİŞİKLİĞİ.....	146
A. GENEL OLARAK	146
B. İŞLEM TEMELİ OLUŞTURAN DURUMLARDA DEĞİŞİKLİK	147
1. Türk Hukukunda İşlem Temeli Kavramına Verilecek Anlam.....	147
2. Durum Değişikliğinin Esaslı Sayılacağı Başlıca Haller	151
a. Genel Olarak	151
b. Edimler Arasındaki Dengenin Sarsılması	151

c. Aşırı İfa Güçlüğü	154
d. Sözleşme İle İzlenen Amacın Boşa Çıkması	155
C. DURUM DEĞİŞİKLİĞİNİN TAŞIMASI GEREKEN ÖZELLİKLER.....	160
1. Genel Olarak	160
2. Olağan Durum Değişikliklerinin İşlem Temelinin Çökmüş Sayılmasına Yeterli Olması.....	161
3. Durum Değişikliğinin Uyarlama İsteyen Tarafa İsnat Edilememesi Gereği.....	166
III. ÖNCEDEDEN GÖRÜLEMEZLİK.....	169
A. GENEL OLARAK.....	169
B. ÖNCEDEDEN GÖRÜLEMEZLİK KAVRAMI	170
C. ÖNCEDEDEN GÖRÜLEMEZLİK ŞARTININ ARANDIĞI DİĞER DÜZENLEMELERLE KARŞILAŞTIRMA	174
1. Genel Olarak	174
2. Tazminatın Belirlenmesinde Zararın Önceden Görülemezliği İle İşlem Temelinin Çökmesinde Aranan Önceden Görülemezlik Şartının Karşılaştırılması	174
3. Mücbir Sebep Halinde Aranan Öngörülemezlik Şartı İle İşlem Temelinin Çökmesinde Aranan Önceden Görülemezlik Şartının Karşılaştırılması.....	176
4. Başkaca Düzenlemelerde Yer Alan Önceden Görülemezlik Kavramı	177
D. ÖNCEDEDEN GÖRÜLEMEZLİĞİN ÖLÇÜTLERİ	178
1. Genel Olarak	178
2. Önceden Görülemezliğin Değerlendirilmesine İlişkin Zamansal Ölçütler	179
a. Uyarlanması İstenen Sözleşmeye İlişkin Zamansal Ölçütler	179
(1) Sözleşmenin Kurulma Anı	179
(2) Sözleşmenin Süresi	180
b. Önceden Görülemez Olaya İlişkin Zamansal Ölçütler	182
3. Önceden Görülemezliğin Değerlendirilmesinde Sözleşmenin Niteliğine ve Taraflarına İlişkin Ölçütler .	184
a. Sözleşmenin Niteliği.....	184
b. Sözleşme Taraflarının Özellikleri.....	185

IV. RİSK DAĞILIMI ANLAYIŞINA UYGUNLUK ÇERÇEVESİNDE İFANIN BEKLENEMEZLİĞİ	189
A. GENEL OLARAK.....	189
B. İFANIN BEKLENEMEZLİĞİ KAVRAMI	190
C. RİSK DAĞILIMI KURALLARI KARŞISINDA İFANIN BEKLENEMEZLİĞİ.....	192
1. Genel Olarak	192
2. Sözleşmede ve Kanunda Risk Paylaşımına İlişkin Hüküm Bulunması Hali	194
a. Sözleşmede Hüküm Bulunması Halinde İşlem Temelinin Çökmesi	194
(1) Olumlu ve Olumsuz Uyarılama Hükümleri	194
(2) Sözleşmede Bulunan Uyarılama Hükümlerinin Yorumu	197
(3) Uluslararası Ticarete Kullanılan <i>Hardship</i> Klozları ..	199
b. Kanunda Risk Paylaşımına İlişkin Özel Hüküm Bulunması Hali	206
(1) Genel Olarak.....	206
(2) Eser Sözleşmesi	208
(3) Fahiş Cezaî Şartın İndirilmesi	211
(4) Borçlunun Acze Düşmesi	212
(5) Başkaca Düzenlemeler	212
3. Sözleşmede veya Kanunda Hüküm Bulunmaması Halinde Riskin Aşılması Nedeniyle İfanın Beklenemezliğinin Belirlenmesinde Dikkate Alınacak Ölçütler	213
V. DEĞERLENDİRME	218

Dördüncü Bölüm

İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİNİN SONUÇLARI

I. GENEL OLARAK.....	223
II. YABANCI HUKUKLARDA, ULUSLARARASI TİCARET HUKUKUNDA VE TÜRK HUKUKUNDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI KONUSUNDA KABUL EDİLEN BAŞLICA ÇÖZÜMLER.....	224
A. GENEL OLARAK.....	224
B. HAKİMDEN UYARLAMANIN TALEP EDİLMESİ	224
C. UYARLAMANIN KENDİLİĞİNDEN SONUÇ DOĞURMASI ..	226

D. UYARLAMADAN ÖNCE SÖZLEŞME TARAFLARININ SÖZLEŞMEYİ YENİDEN MÜZAKERE ETME AMACIYLA BİRARAYA GELMESİ	227
E. UYARLAMANIN YENİLİK DOĞURAN HAK OLARAK TANINMASI	235
F. TÜRK HUKUKUNA İLİŞKİN DEĞERLENDİRME	239
III. UYARLAMA HAKKI	244
A. GENEL OLARAK.....	244
B. UYARLAMA HAKKININ KULLANILMASININ ÖN KOŞULU: YENİDEN MÜZAKERELERE DAVET ÖDEVİ	244
C. UYARLAMA HAKKININ ÖZELLİKLERİ	245
D. UYARLAMA HAKKI SAHİBİ VE UYARLAMA BEYANININ YÖNELTİLECEĞİ KİŞİ	246
E. UYARLAMA HAKKININ SONA ERMESİ	248
IV. UYARLAMA HAKKININ KULLANILMASININ SONUÇLARI	251
A. GENEL OLARAK.....	251
B. DAR ANLAMDA SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI	251
1. Dar Anlamda Uyarlamanın Önceliği.....	251
2. Dar Anlamda Uyarlamanın Türk Borçlar Hukuku Sistemindeki Yeri.....	252
3. Dar Anlamda Uyarlamanın Görünüş Biçimleri	254
4. Dar Anlamda Uyarlamada Dikkat Edilmesi Gereken Noktalar	255
C. SÖZLEŞMENİN SONA ERDİRİLMESİ.....	257
1. Genel Olarak	257
2. Sözleşmeden Dönme	258
3. Sürekli Sözleşme İlişkilerinin Feshi	260
D. İŞLEM TEMELİNİN ÇÖKMESİ HALİNDE HAKKANİYET BEDELİ.....	263
V. UYARLAMA DAVASI	265
A. GENEL OLARAK.....	265
B. UYARLAMA HAKKININ MAHKEMEYE TAŞINMASINA İLİŞKİN OLASILIKLAR	265
1. Uyarlama Hakkı Sahibinin Uyuşmazlığı Mahkemeye Taşınması	265
2. Uyarlama Hakkı Muhatabının Uyuşmazlığı Mahkemeye Taşınması.....	267

3. Uyarlama Hakkının Doğrudan Doğruya Mahkemede İleri Sürülmesi	268
C. UYARLAMA DAVASININ BAŞKACA ÖZELLİKLERİ.....	269
D. HAKİMİN KARARININ HUKUKİ NİTELİĞİ VE HAKİMİN MÜDAHALESİNİN SINIRI	271
E. HAKEM MAHKEMESİNDE SÖZLEŞMENİN UYARLANMASI.....	273
VI. DEĞERLENDİRME	274
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	277
KAYNAKÇA.....	281
KAVRAMLAR DİZİNİ	303